

Nr 14.

Ankom till riksdagens kansli den 16 april 1917 kl. 6 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 14, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av rätt för kyrkostämman att besluta om införande av skolplikt beträffande fortsättningsskolor och skolor i huslig ekonomi.

I en inom andra kammaren av herr *Sigfrid* väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 313, hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t föranstalta om sådant tillägg i kungl. folkskolestadgan, att kyrkostämman må kunna besluta om införande av obligatorisk skolplikt beträffande fortsättningsskolor och skolor i huslig ekonomi.

Motionen.

Med avseende på motiveringen tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har i anledning av motionen anfört följande:

»Vid förlidet års riksdag väckte herr *Sigfrid* en motion, som avsåg rätt för kyrkostämman att besluta, att undervisning i huslig ekonomi skall vara obligatorisk för alla flickor, som genomgått folkskolan. Motionen remitterades till andra kammarens första tillfälliga utskott. Efter en redogörelse för tillkomsten av undervisningen i huslig ekonomi dels i den egentliga folkskolan och dels i särskilda för ändamålet inrättade kurser, yttrade utskottet:

Andra kammarens första tillfälliga utskott.

»I likhet med motionären anser utskottet, att det åsyftade målet bäst borde kunna nås därigenom, att vederbörande skolmyndigheter inom skoldistrikt, i vilka kunskap meddelas i huslig ekonomi, erhålla rättighet att göra sådan undervisning obligatorisk. Motionären föreslår denna rätt beträffande flickor, som genomgått folkskolan. Utskottet vill emellertid fästa uppmärksamheten på att undervisning i huslig ekonomi i åtskilliga skolor ingår i den egentliga folkskolans läroplan t. ex. för fjärde klassen. Skolmyndigheternas befogethet att ålägga flickorna deltaga i skolköksundervisningen bör därför enligt utskottets mening omfatta även de flickor, som icke avslutat sin lärokurs i den egentliga folkskolan.

Inom utskottet ha uttalats betänkligheter mot obligatorisk skolköksundervisning, sedan barnen avslutat sin egentliga folkskolekurs och många av dem behöva komma ut i förvärvsarbete. Men häremot kan med skäl anföras, att de allra flesta barn ha genomgått folkskolans lärokurs vid 12—13-årsåldern, och mellan denna ålder och skolålderns avslutning medhinnas gott en eller ett par kurser i huslig ekonomi. För övrigt bör det naturligtvis alltid lämnas åt skolrådet rätt att, då giltiga skäl därtill föranleda, befria från deltagande i skolkökskurs.

Vad angår de flickor, som genomgått den egentliga folkskolan, kan undervisning i huslig ekonomi antingen anordnas i fristående kurser eller — för den händelse folkundervisningskommitténs förslag vinner statsmakternas bifall — ingå i planen för fortsättningsskolor för flickor. Nämnda kommitté har i sitt utlåtande framhållit, att för att fortsättningsskolan må kunna fylla sin uppgift och verkligen erhålla den betydelse, som hon bör äga, det väsentligen är i två hänseenden hon bör utvecklas och förbättras. Å ena sidan måste hennes läroplan och hela undervisning bättre än hittills avpassas efter den ungdoms särskilda behov, för vilken hon är avsedd, och efter de syften, som tidsförhållandena anvisat, d. v. s. klarare inriktas på uppgiften att främja de ungas utbildning under det nutida samhälls- och arbetslivet. Å andra sidan måste hennes ställning inom undervisningsväsendet göras starkare än den nu är, så att fortsättningsskolan framträder icke såsom en tillfällig anordning utan som ett nödvändigt led bland läroanstalterna för den grundläggande medborgerliga bildningen. Med andra ord: undervisningen i fortsättningsskolan bör göras obligatorisk.

Tillämpande förenämnda allmänna synpunkter föreslår kommittén, dels att undervisningsämnen i fortsättningsskolan skola bliva arbeta-kunskap, medborgarkunskap och modersmålet, dels att fortsättningsskolor av fem olika typer för olika sorter och olika kategorier av lärjungar inrättas. En av dessa typer benämnes »fortsättningsskolor för kvinnlig ungdom i anslutning till det husliga arbetet». I planen för dessa fortsättningsskolor ingår under rubriken arbeta-kunskap en jämförelsevis utförlig kurs i huslig ekonomi. Rörande detta ämne uttalar sig kommittén på följande sätt:

»Där kompetenta lärarinnor och ändamålsenliga lokaler stå att erhålla, vilket på den egentliga landsbygden visserligen icke alltid kan tänkas bliva fallet, borde sålunda flickorna kunna erhålla någon undervisning om också icke i båda de huvudslag av husligt arbete, som motsvaras av skolämnena huslig ekonomi och kvinnlig slöjd, så dock åtminstone i ettdera av dessa ämnen och helst i det förstnämnda, d. v. s. huslig ekonomi. Skulle förhållandena icke medgiva, att

dylik undervisning av det ena eller andra slaget inordnas i fortsättningsskolans egen läroplan, synes det kommittén i hög grad angeläget, att åtgärder om möjligt vidtagas, varigenom den kvinnliga ungdomen på annat sätt tillförsäkras någon utbildning i de ifrågavarande sysslorna. Så torde det, såsom i åtskilliga skoldistrikt redan skett, befinnas lämpligt och möjligt att i folkskolan, vid sidan av undervisningen i kvinnlig slöjd, jämväl anordna en elementär undervisning i huslig ekonomi.»

Av det anförda torde framgå, att den fråga, som motionären framfört, redan är föremål för utredning, och att det kan antagas, att folkskolöverstyrelsen vid den förestående omorganisationen av vårt folkskoleväsen och särskilt fortsättningsskolan icke skall underlåta att, som folkundervisningskommittén föreslagit, vidtaga sådana åtgärder, att den kvinnliga ungdomen på ett eller annat sätt tillförsäkras någon utbildning i huslig ekonomi.»

Anledningen till att motionären i år utvidgat sitt yrkande till att omfatta jämväl fortsättningsskolorna är tydligen den, att i läroplanen för de fortsättningsskolor, som folkundervisningskommittén föreslagit, ingår undervisning i huslig ekonomi. Under ämnet arbetskunskap upptages nämligen för typen »fortsättningsskolor för kvinnlig ungdom i anslutning till det husliga arbetet» en kurs i detta ämne. Om nu i fristående kurser för huslig ekonomi deltagandet i undervisningen göres obligatoriskt, fordrar konsekvensen, att motsvarande kurser i fortsättningsskolan likaledes göras obligatoriska. Men detta i sin ordning torde icke lämpligen böra ske, utan att också andra typer av fortsättningsskolor komma i samma ställning.

Såsom framgår av ovan citerade utlåtande av fjolårets första tillfälliga utskott, avstyrktes den då väckta motionen i ärendet endast på den grund, att utskottet hade anledning förmoda, att inom den allra närmaste tiden förslag till anordnande av obligatoriska fortsättningsskolor och i sammanhang därmed även obligatorisk undervisning i huslig ekonomi komme att framläggas för riksdagen. Denna utskottets förmodan var grundad på kännedomen därom, att folkundervisningskommitténs den 1 augusti 1914 dagtecknade betänkande angående fortsättningsskolor redan underställt myndigheternas prövning, och att inom folkskolöverstyrelsen pågick slutbehandlingen av förslaget till fortsättningsskolans omorganisation. Överstyrelsens utlåtande i detta ämne avgavs också redan den 15 juni 1916, och utsikt förefanns, att ärendet skulle kunnat föreläggas den nu pågående riksdagen. Så har emellertid icke skett, utan har Kungl. Maj:t i stället den 15 december 1916 beslutat underkasta frågan om fortsättningsskolan ytterligare utredning i sammanhang med frågorna om den

lägre tekniska undervisningen, den lägre handelsundervisningen m. m. Under sådana förhållanden har det skäl, som utskottet i föl anförde för avstyrkande av herr Sigfrids motion, bortfallit, och utskottet har ansett sig böra taga i övervägande, om icke behovet av bestämmelser om obligatoriskt deltagande i undervisning i huslig ekonomi samt i fortsättningskolan är så trängande, att dessa frågor böra lösas utan att förenämnda förnyade utredning avbildas.

Utskottet går nu att lämna en redogörelse för kungl. folkskolöverstyrelsens utlåtande i vad det rör nu ifrågavarande ärende.

Folkskolöverstyrelsen låter ämnet huslig ekonomi ingå som en del av ämnet husligt arbete. I uttrycket husligt arbete sammanfattas nämligen de båda undervisningsgrenarna kvinnlig slöjd (handarbete) och huslig ekonomi eller hushållsgöromål.

Folkskolöverstyrelsens ställning till frågan i vad mån deltagande i undervisningen i huslig ekonomi bör göras obligatoriskt torde framgå av nedanstående redogörelse, hämtad ur nyssnämnda utlåtande.

Överstyrelsen uttalar som sin åsikt, att det bör uppställas såsom en fordran, vilken efter viss övergångstid bör vara uppfylld, att inom varje skoldistrikt tillfälle på ett eller annat sätt skall vara berett den kvinnliga ungdomen att erhålla undervisning i husligt arbete. Om möjligt bör fortsättningsskolan meddela sina kvinnliga lärjungar undervisning i husligt arbete. Att hela den kvinnliga ungdomen tidigare eller senare under sin uppväxttid må erhålla undervisning i sådant, som hör till ett hems skötande, är uppenbarligen ett eftersträvansvärt mål, av största betydelse för hela folkets hälsa och ekonomiska västånd.

Att i *alla* fortsättningsskolor anordna undervisning i husligt arbete torde dock enligt överstyrelsens uppfattning stöta på stora praktiska svårigheter.

Vad landsbygdens skolor beträffar torde dessa, med hänsyn därtill, att vid de flesta folkskolor på landsbygden blott en enda lärarkraft är anställd och att lärjungeantalet i allmänhet är litet, i regel bliva samskolor. Där fackkunnig lärarinna för undervisning i husligt arbete finnes att tillgå, kan man då, anser överstyrelsen, tillämpa delvis samsundervisning och delvis särundervisning, i det man låter vissa partier av undervisningen i jordbrukskunskap, måhända även i medborgarkunskap, utgå ur flickornas kurs och i stället bereder dem i motsvarande utsträckning undervisning i husligt arbete, antingen i båda grenarna av detta ämne eller i ettdera och då framför allt i hushållsgöromål. Där

fackkunnig lärarkraft för de speciellt kvinnliga läroämnena icke kan erhållas, kunna dessa ämnen givetvis ej förekomma.

De kurser i arbetskunskap, som ingå i undervisningen vid industriella och hantverksfortsättningsskolor, tillhörande sådana industrier och hantverk, som sysselsätta både manlig och kvinnlig ungdom, torde i stort sett icke erbjuda flickorna samma intresse, ej heller vara för dem av samma betydelse som för gossarna. Flickorna komma sannolikt att föredraga den typ av fortsättningsskolor, som betecknats som »fortsättningsskolor för kvinnlig ungdom i anslutning till det husliga arbetet». Där på någon plats deras antal ej är stort nog för att särskilda skolor skulle för dem kunna inrättas, utan de måste besöka samma skolor som den manliga ungdomen inom samma yrken, får avdelningsundervisning komma till användning, i det att arbetskunskapen för flickorna utbytes mot husligt arbete.

Vad beträffar industriella och hantverksfortsättningsskolor i anslutning till industrier och hantverk, som sysselsätta endast eller åtminstone företrädesvis kvinnlig ungdom, synes i deras läroplan utrymme näppe- ligen kunna beredas för undervisning i huslig ekonomi, om den rent fackliga utbildningen ej skall bliva i allt för otillfredsställande grad till- godosedd.

Även med hänsyn till den kvinnliga ungdomen i handelsfortsät- ningsskolorna möta liknande svårigheter beträffande upprätthållandet av undervisningen i husligt arbete. Utvägar torde dock icke komma att saknas att bereda även denna ungdom undervisning av det slag, varom det här är fråga.

Överstyrelsen ansluter sig sålunda principiellt till tanken, att all kvinnlig ungdom må beredas tillfälle att erhålla undervisning i husligt arbete och att denna till väsentlig del bör kunna åstadkommas genom fortsättningsskolorna, men framhåller tillika de rent praktiska svårig- heterna för införandet av en sådan undervisning vid *alla* fortsättnings- skolor. Att fortsättningsskolan bör göras obligatorisk är en av grund- principerna i det förevarande förslaget.

Överstyrelsen ansluter sig jämväl till åsikten om det behövliga i en utvidgning av folkskolans kurs med ett sjunde skolår. Tillkomsten av ett sådant skulle enligt överstyrelsens uppfattning möjliggöra en utsträckt och jämförelsevis effektiv undervisning i hushållsgöromål och i allmän- het i husligt arbete för de kvinnliga lärjungarna.

Enligt överstyrelsens förslag bör alltså fortsättningsskolan göras obligatorisk i dubbel bemärkelse, nämligen såväl för kommunerna i fråga om dess upprättande som för barnen i fråga om dess besökande. Beträffande särskilt skolplikten yttrar sig överstyrelsen på följande sätt:

»Önskligt är givetvis, att den utsträckta skolplikten, på samma gång den befästes genom lagbestämmelser, ägnade att göra den allt mera undantagslös, införes med största möjliga hänsynstagande till de svårigheter för kommunerna och de enskilda, med vilka den i många fall måste bli förenad. Förutom den befrielse från deltagande i fortsättningsskolans undervisning, som följer av generella, automatiskt verkande bestämmelser — framför allt bestämmelsen om dem, som åtnjuta annan, till omfattningen fullt motsvarande undervisning i allmänt läroverk, i lärings- eller yrkesskola, i högre folkskola o. s. v. — bör därför, särskilt till en början, lämnas ganska vidsträckt möjlighet till befrielse i individuella fall, och befogenhet givas åt de lokala skolmyndigheterna att meddela sådan. Klart är, att avgörandet härvid i väsentlig mån måste bli beroende av subjektiv uppfattning, men en framtida lagstiftning torde dock böra angiva de förhållanden, till vilka hänsyn företrädesvis må kunna tagas.»

Av ovanstående redogörelse framgår sålunda, att motionären för sitt yrkande om obligatorisk undervisning i huslig ekonomi, som den blivande fortsättningsskolan avser att meddela, kan hämta stöd såväl från folkundervisningskommitténs betänkande som folkskolöverstyrelsens däröver avgivna utlåtande. Överstyrelsen framhåller visserligen, att rent praktiska svårigheter kunna möta att vid *alla* fortsättningsskolor anordna sådan undervisning, men där kurser i huslig ekonomi bli inrättade, bör deltagandet i dem vara obligatoriskt, dock med rätt för de lokala skolmyndigheterna — skolråd eller särskilt vald fortsättningsskolstyrelse — att i enskilda fall medgiva befrielse därifrån.

Överstyrelsens förslag beträffande fortsättningsskolan gick sålunda i den av utskottet förlidet år förmodade riktningen. Det snara förverkligandet av däri uttalade önskemål har emellertid, såsom förut är nämnt, uteblivit därigenom, att överstyrelsens förslag angående fortsättningsskolorna underkastas ytterligare granskning av särskilt härför tillkallade personer. Då man sålunda icke nu kan förutse, huru snart önskemålet om obligatoriskt deltagande i här ifrågavarande undervisning kan bli förverkligat, har utskottet ansett lämpligt, att riksdagen ger sin mening i detta avseende tillkänna. Det är nämligen en trängande nödvändig-

het för en del lokalstyrelser för dylika skolor att erhålla bemyndigande att ålägga föräldrarna att sända sina barn till dessa skolor. Överstyrelsen yttrar om förhållandena under övergångstiden för den ifrågasatta formens genomförande följande:

»Kommun må således under ifrågavarande tid jämväl vara berättigad att ålägga de barn inom kommunen, för vilka tillfälle till fortsatt undervisning beredes, erforderlig skolplikt. Vid övergångstidens slut bör inom varje kommun eller skoldistrikt, som ej på grund av särskilda omständigheter erhållit vederbörlig dispens, fortsättningsskolväsendet vara i nöjaktig mån ordnat i överensstämmelse med föreskrifterna för fortsättningsskolans nya ordning.»

Därmed åsyftas, att efter en övergångstid av 5 år böra skoldistriktet ha inrättat fortsättningsskolor efter de nya grunderna, såvida icke särskilda förhållanden påkalla medgivande av dispens. Genom riksdagens medgivande förlidet år att fortsättningsskolor må med överstyrelsens tillstånd äga rätt att göra avvikelser från nu gällande normalplan för fortsättningsskolor har i viss mån övergången till den nya ordningen börjat, och det är att antaga, att många skoldistrikt inom den närmaste tiden skola begagna sig av den sålunda medgivna rättigheten, ävensom att en del nya fortsättningsskolor snart nog komma att inrättas efter den föreslagna typen. För alla sådana fall är det av största vikt, att vederbörande lokalmyndigheter erhålla rätt att ålägga barnen inom skolområdet skolplikt, emedan eljest dessa myndigheters åtgärder för den fortsatta undervisningen komma att förfelas.

Beträffande skäl till befrielse från fullgörande av skolplikt i nu berörda hänseende delar utskottet helt och hållet folkskolöverstyrelsens uppfattning, att sådan befrielse icke bör meddelas på grund av fattigdom, alldenstund barn från fattiga hem i kanske högre grad än andra barn äro i behov av den praktiska undervisning, varom här är fråga. Folkskolestadgans bestämmelse att kommunen skall understödja föräldrar eller målsmän, som icke äga tillgång att bekosta barnens kläder och underhåll vid skolan, bör enligt utskottets mening tillämpas, dock med den ändring, att den hjälp, som lämnas, icke må äga karaktären av fattigunderstöd.

På grund av vad utskottet sålunda anför, får utskottet hemställa, att andra kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t vidtaga sådana åtgärder, att kyrkostämman eller motsvarande skolmyndighet i stad må

kunna besluta om införande av skolplikt beträffande fortsättningsskolor och skolor i huslig ekonomi.»

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet.

Beträffande motionärens och andra kammarens utskotts hemställan i vad den avser rätt för kyrkostämma eller motsvarande skolmyndighet i stad att besluta införande av skolplikt i fråga om fortsättningsskolor har utskottet icke kunnat övertygas om nyttan eller behovet av att i ämnet avlåta någon skrivelse till Kungl. Maj:t. Frågan därom är nämligen, såsom ock av andra kammarens utskott erinrats, bragt under vederbörlig prövning. Det torde sålunda kunna förmodas, att inom den närmaste tiden förslag till anordnande av obligatoriska fortsättningsskolor och i sammanhang därmed även obligatorisk undervisning i huslig ekonomi kommer att föreläggas riksdagen. Föga torde vid sådant förhållande vinnas genom en riksdagens hänvändelse till Kungl. Maj:t, varemot det förefaller möjligt, att en dylik åtgärd från riksdagens sida kunde medföra tidsspillan. Det stöd, som mera allmänt taget skulle genom en riksdagens skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t givas strävandena att tillförsäkra den kvinnliga ungdomen vid fortsättningsskolorna utbildning i huslig ekonomi, torde ej heller vara erforderligt, då, såvitt utskottet har sig bekant, denna viktiga angelägenhet på vederbörligt håll lär vara föremål för det livligaste intresse och förståelse.

Motionärens av andra kammarens utskott tillstyrkta hemställan avser jämväl rätt för kyrkostämma eller motsvarande myndighet i stad att besluta om införande av skolplikt i fråga om skolor i huslig ekonomi utom fortsättningsskolorna.

Utskottet vill i denna del till en början bringa i erinran, att nu gällande författningar angående statsbidrag för undervisning i huslig ekonomi såsom villkor för statsbidrags erhållande föreskriva, att inga andra elever än flickor må delta i dylik undervisning. Ämnet huslig ekonomi har vad gossarna angår en parallell motsvarighet i ämnet manlig slöjd. Utskottet har ansett sig böra erinra härom på grund av den bristande överensstämmelse i princip, som i berörda avseende komme att inträda, därest nu ifrågasatta anordning bleve av statsmakterna godkänd.

Vid bedömande av förevarande förslag torde i första rummet kost-

nadsfrågan böra komma i betraktande. På staten skulle givetvis, därest den ifrågasatta rätten bleve vederbörande ortsmyndigheter tillerkänd, komma att ställas betydligt större krav på ekonomiskt understöd. Den kostnad, som nu drabbar staten för understödande av skolköksverksamheten, är såsom känt ganska avsevärd, och detta ehuru det för varje kurs utgående bidraget icke överstiger 100 kronor. Därest statsbidragets storlek icke väsentligt ökades, skulle kommunerna i de flesta fall säkerligen icke se sig i stånd att införa skolköksundervisning i ökad omfattning.

I samband med kostnadsfrågan synes lokalfrågan ägnad att väcka betänkligheter mot ett biträdande av andra kammarens i ämnet fattade beslut. Hittills har såsom av på området tillämpliga författningar framgår icke ansetts ändamålsenligt att med statsbidrag understödja undervisning i huslig ekonomi, därest icke nämnda undervisning varit anordnad i särskilt för ändamålet inrättat skolkök. Ej heller må statsbidrag, därest i samma skolkök flera kurser anordnas under samma kalenderår, utgå för mer än högst sex kurser årligen. Det inses lätt, att om dylika bestämmelser skola alltfort tillämpas — och någon förändring därutinnan torde icke lämpligen böra ifrågasättas — svårigheten att anskaffa lämpliga lokaler i tillräckligt antal icke heller kan av flertalet kommuner utan avsevärt ekonomiskt understöd övervinnas.

Såsom av det anförda framgår, skulle statens ekonomiska bistånd erfordras i en utsträckning, som nu knappast låter sig överblickas. Det synes vid sådant förhållande icke lämpligt att genom bestämmelser av ifrågasatta art medgiva en rättighet, som antingen icke skulle kunna utnyttjas eller ock, därest statsbidraget ökades i proportion till behovet, skulle ställa ofantligt mycket större anspråk på statens understöd än för närvarande är fallet.

Det må därjämte ihågkommas, att folkskolans elever redan vid 12 à 13 års ålder sluta sin skolgång. Det torde knappast kunna förväntas, att den behållning 12 à 13-åringar må hava av undervisning i huslig ekonomi motsvarar de stora kostnader dylik undervisning betingar.

Utskottet vill slutligen fästa uppmärksamheten på att frågan om i vad mån undervisning i huslig ekonomi bör meddelas på ett tidigare stadium än fortsättningsskolans, i alla händelser icke lämpligen torde böra föranleda ett uttalande från riksdagens sida, innan visshet vunnits om i vad mån den i fortsättningsskolorna meddelade undervisningen i huslig ekonomi kommer att fylla behovet av dylik undervisning.

Utskottet får alltså hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra
kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 16 april 1917.

På utskottets vägnar:

HUGO HAMMARSKJÖLD.

Närvarande vid förestående ärendes stutbehandling inom utskottet: herrar
Hammarskjöld, Borell, Alkman, Oscar Olsson, Åkesson, Göransson och Hulting.

Reservation

av herrar *Alkman, Oscar Olsson och Åkesson*, vilka ansett, att utskottet
bort hemställa, att första kammaren måtte biträda andra kammarens i
ärendet fattade beslut.
